

УДК 37.011.3-051

Хама Саїд Кардохі Дара

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ: АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ

Прискорення темпів розвитку держави й суспільства, розширення можливостей соціального вибору, впровадження сучасних інформаційних технологій ставить перед українською наукою й практикою завдання істотних змін у системі освіти. Вимоги до якості освіти в умовах її структурної перебудови й інтеграції у світовий освітній простір суттєво змінюють рівень соціальних очікувань стосовно результативності всього комплексу педагогічних наук.

У розв'язку проблеми підвищення якості освіти велике значення надається системі підготовки освідчених, висококваліфікованих, компетентних фахівців, готових до діалогу й співробітництву, що володіють діалогічною, інформаційною й моральною культурою, здатних до самостійного прийняття відповідальних рішень у ситуації вибору.

У якості критерію вузівської професійно-педагогічної підготовки на сьогодні є професійна компетентність учителя. Професійна компетентність учителя – категорія динамічна, що розвивається, яка детермінована конкретної історичною ситуацією, в умовах якої здійснюється професійна діяльність.

Доцільність введення даного терміна обумовлена широтою його змісту, тісно пов'язаного з такими категоріями, що мають величезне значення для вчителя, як «професіоналізм», «кваліфікація», «професійні здатності», «готовність до діяльності» тощо. [1, с. 53], а також з підвищенням якості професійної освіти в Україні, її виходом на світовий рівень.

Мета статті – проаналізувати сутність поняття «професійна компетентність учителя» як педагогічної категорії в рамках наявних поняттєво-термінологічних дефініцій.

Проведений аналіз філософської, психолого-педагогічної й довідкової літератури вказує на дефініційне різноманіття, що існує поряд з устояними педагогічними категоріями й потребує додаткового роз'яснення таких категорій, як:

- «компетенція», «компетентність», «ключові, базові, спеціальні компетенції» (І. Дракіна, О. Шмакова);
- «ключові компетентності» (Г. Селевко);
- «основні ключові компетентності» і «допоміжні ключові компетентності» (Г. Вялікова);
- «компетентнісна особистість», «компетентнісна поведінка» (Р. Гамільтон, Т. Гамільтон, Дж. Равен, О. Скорлуханова);

- «компетентнісне навчання» (Ю. Громико);
- «компетентнісний підхід» (В. Блінов, В. Болотов, А. Глазунов, Ю. Громико, В. Кривошеєв, О. Лебедєв, О. Прянішнікова, В. Серіков, Ю. Татур, А. Хуторской, Г. Цукерман);
- «компетентнісно-орієнтована освіта» (Е. Скорлуханова);
- «компетентнісна модель» (А. Андрєєв, Ю. Ценч),
- «компетентнісна парадигма» (О. Бондарєвська, С. Кульневич, В. Болотов, В. Серіков, О. Лебедєв).

Аналіз таких дефініцій, як «компетенція» і «компетентність», показав, що розгляд їх у якості синонімічних категорій абсолютно не є виправданим, тому що вони несуть різне значення навантаження. Так, наприклад, у дослідженні І. Агапова під поняттям «компетенція» розуміється «загальна здатність і готовність особистості до діяльності, заснована на знаннях і досвіді, які придбані завдяки навчанню, орієнтовані на самостійну участь особистості в учбово-пізнавальному процесі, а також спрямовані на її успішне включення в трудову діяльність» [2, с. 21], а С. Белова розглядає аналогічним чином термін «компетентність», визначаючи її як «практичну готовність учителя здійснювати свою діяльність із урахуванням «замовлення» сьогоденного історичного часу...» [3, с. 17]. Цей, далеко не одиничний, приклад доводить, що два різні поняття визначаються тим самим чином, що доводить відсутність єдності думок учених з проблеми дослідження.

Аналіз довідкової літератури показав, що «компетенція» визначається як «коло питань, у яких будь-хто є добре обізнаним, коло чієїхось повноважень, прав» [4, с. 234]; «компетентність – це володіння компетенцією; володіння знаннями, що дозволяють судити про щонебудь» [5, с. 247].

Компетентність, на відміну від компетенції, є інтегративною характеристикою, яка, як відзначають І. Дракіна й О. Шмакова, «відбиває реальне оволодіння універсальними вміннями, отримання відповідного досвіду й розвиток необхідних для даної діяльності здатностей, що забезпечують успішне творче вирішення різних проблем і завдань» [6, с. 63].

У зарубіжній педагогічній літературі, звідки й прийшов аналізований феномен, «компетентність» асоціюється з результативною дією в нестандартних ситуаціях [7, с. 106], при цьому західні вчені апелюють до термінів «компетентність» або «компетентний»: наприклад, у значенні «компетентна поведінка», «компетентна особистість» (Р. Гамільтон, Т. Гамільтон, Дж. Равен, Р. Швайтцер та ін.). Використання даних дефініцій тісно пов'язане із проблемою підвищення кваліфікації фахівців у різних професійних сферах. При цьому наявність в індивіда певних вихідних мотиваційних диспозицій, різних видів компетентності становить основу компетентної особистості, тобто такої, що володіє необхідним для успішного функціонування в соціумі набором

компетентностей. Компетентна поведінка в даному контексті розглядається як поведінка індивіда в складних ситуаціях, яке дозволяє розглядати його як компетентного фахівця.

Аналіз зазначених дефініцій дозволяє дотримуватися наступної точки зору: «компетентність» є похідним поняттям від «компетенції» і позначає сукупність системи, якийсь «багаж» знань, умінь і навичок учителя. Компетентність відрізняється від вузькопредметного знання тим, що проявляється при вирішенні нових завдань, тобто вона включає вміння застосовувати свої знання в ситуаціях, відмінних від стандартних. Знайти компетентність можна, таким чином, лише при самостійній постановці проблем, пошуку необхідних для їхнього вирішення знань і визначення їх шляхом дослідження. Особливість компетентності полягає в тому, що вона формується в процесі навчання й вимагає цілеспрямованого педагогічного керівництва й організації індивідом саморегульовального навчання. Інакше кажучи, як затверджує Л. Тарасова, «компетенція – це повноваження, компетентність – це характеристика носія цих повноважень» [8, с. 45].

У педагогічній науці широко дискутується питання про «ключові, базові, спеціальні компетенції», «ключові компетентності», «основні ключові й допоміжні ключові компетентності» [9; 10; 11], що обумовлено спробою дослідників представити основні вміння, необхідні для здійснення професійної діяльності різними видами компетенцій або компетентностей.

У зв'язку із уведенням у педагогічний тезаурус таких дефініцій, як «компетенція», «компетентність», «ключові компетентності», «компетентна поведінка», «компетентна особистість», сучасні українські та російські дослідники все частіше використовують термін «компетентнісний підхід» до освіти (О. Апкарова, В. Блінов, В. Болотов, А. Глазунов, Ю. Громико, В. Кривошеєв, О. Лебедев, О. Прянішнікова, В. Серіков, Ю. Татур, А. Хуторской, Г. Цукерман та ін.).

На думку О. Лебедева *компетентнісний підхід* – «це сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору змісту освіти, організації освітнього процесу й оцінки освітніх результатів» [12, с. 6], який висуває на перше місце не інформованість студента, а його вміння вирішувати проблеми, що виникають у практичній діяльності, і оволодіння способами діяльності, тобто визначається набором компетентностей, оволодіння якими забезпечує становлення й розвиток професійної компетентності фахівця. Іншими словами, мова йде про перехід від передачі знань, умінь і навичок до формування ключових компетентностей.

Виступаючи деякою сполучною ланкою між традиційною й компетентнісною парадигмами, *професійна компетентність учителя* викликає в наш час особливий інтерес дослідників і визначається як:

- прояв єдності професійної й загальної культури вчителя (Т. Браже, О. Соколовська та ін.);
- сукупність знань і вмінь, що визначають результативність праці на практиці (О. Качалова, А. Макареня, С. Шишов, В. Кальней, Е. Тонконога та ін.);
- якість особистості, що характеризує здатність учителя вирішувати професійні завдання на основі знань, умінь і досвіду (І. Гришина, О. Ломакіна, Б. Авво, Н. Кузьміна, Л. Мітіна та ін.);
- комплекс знань і професійно значимих особистісних якостей (А. Маркова, А. Вербицький, С. Вершловський, Ю. Калюткин та ін.);
- єдність теоретичної й практичної готовності до здійснення професійної діяльності з урахуванням вимог соціуму (В. Адольф, С. Белова, Ю. Варданян, Н. Гришина, В. Журавльов, С. Єлканов, М. Єрмоленко, С. Мелешина, В. Міжеріков, А. Міщенко, Т. Новікова, Е. Огарьов, В. Сластьонін, В. Шалпан, Є. Шиянов та ін.);
- здатність здійснювати складні види дій (операцій) (І. Агапов, І. Гришина, Т. Лапико, А. Міщенко, Г. Саранцев, В. Сластьонін, М. Трофімова та ін.);
- прояв ряду компетенцій учителя (І. Дракіна, В. Молчановський, О. Шмакова та ін.);
- динамічна діяльнісна характеристика, виражена в здатності вчителя вирішувати професійні проблеми; здатність діяти в ситуації невизначеності (М. Захарова, О. Лебедев, А. Міщенко та ін.);
- особистісна освіта, що включає в себе високий рівень теоретико-методологічної, психолого-педагогічної, методичної й практичної підготовки вчителя, критерій професіоналізму (В. Адольф, Г. Вялікова, Н. Гришина, М. Карапетова та ін.);
- інтегративна властивість (якість) особистості вчителя, що характеризується високою мотиваційною сферою й готовністю до рефлексії (О. Атласова, В. Больнов і Н. Черемушкія, М. Єрмоленко, Ю. Татур, Ю. Ценч та ін.).

Таким чином, в існуючому різноманітті визначень професійної компетентності вчителя представниками наукового співтовариства підкреслюється значимість різних структурних компонентів даного феномена. При цьому професійна компетентність учителя розуміється досить неоднозначно: як «особистісна освіта», «якість», «характеристика», «сукупність знань і вмінь».

Беручи до уваги характеристики професійної компетентності вчителя, що містяться в дослідженнях останніх років, нам видається доцільним визначити професійну компетентність учителя як *освітній феномен, що представляє собою інтегративну багаторівневу особистісну освіту, засновану на позитивних мотивах вибору професії, сукупності системних знань, умінь і навичок, практичного досвіду, що*

виражаються в теоретичній і практичній готовності й здатності фахівця до ефективного вирішення освітньо-виховних завдань.

Комбінація зазначених характеристик професійної компетентності вчителя вказує на інтегративність і багаторівневість професійної компетентності вчителя й пояснюється впорядкованим і структурованим об'єднанням в аналізованому феномені різних компонентів (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний і технологічний). У той же час інтегративність указує на результат процесу об'єднання складових професійної компетентності вчителя на когнітивному, методологічному, методичному й технологічному рівнях.

Перспективи подальших досліджень в рамках запропонованої теми можуть бути пов'язані з визначенням змісту, структури та особливостей професійної компетентності майбутніх вчителів образотворчого мистецтва.

Список використаної літератури

- 1. Вишнякова Н. Ф.** Креативная психопедагогика / Н. Ф. Вишнякова. – Мн : НИО, 1995. – 239 с.
- 2. Агапов И. Г.** Теоретические основы технологического обеспечения развития общих компетенций обучающихся в школе : автореф. дисс. на соискание учен. степени д-ра пед. наук / И. Г. Агапов. – М., 2001. – 46 с.
- 3. Белова С. В.** Диалог – основа профессии педагога / С. В. Белова. – М. : ACADEMIA, 2002. – 146 с.
- 4. Ожегов С. И.** Словарь русского языка / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : Русский язык, 1998. – 567 с.
- 5. Словарь иностранных слов.** – М. : Русский язык, 1979. – 632 с.
- 6. Дракина И. К.** Новые ценности образования: антропологический, деятельностный и культурологический подходы : тезаурус / И. К. Дракина, Е. В. Шмакина. – 2005. – Вып. 5 (24). – 183 с.
- 7. Competency assessment, research and evaluation: A rep. of a Nat. conf. Univ. of Houston, March 12-15.** – 1974. – P. 27 – 36.
- 8. Тарасова Л. В.** Профессиональная компетентность как структурный компонент личности / Л. В. Тарасова // Журнал прикладной психологии. – 2005. – № 4. – С. 45 – 49.
- 9. Вяликова Г. С.** Педагогическое стимулирование профессиональной компетентности учителя в условиях заочной формы обучения : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук / Г. С. Вяликова. – Рязань, 2006. – 40 с.
- 10. Сборник методик диагностики педагогического мастерства и профессиональной компетентности учителя / Т. Н. Дорошина и др.** – Новокузнецк : Изд-во ИНК, 2001. – 98 с.
- 11. Цукерман Г. А.** Система Эльконина-Давыдова как ресурс повышения компетентности российских школьников / Г. А. Цукерман // Вопросы психологии. – 2005. – № 4 (июль-август). – С. 84 – 95.
- 12. Лебедев О. Е.** Компетентностный подход в образовании / О. Е. Лебедев // Школьные технологии. – 2008. – № 3. – С. 3 – 10.

Хама Саїд Кардохі Дара. Професійна компетентність майбутнього вчителя як педагогічна категорія: аналіз поняття

Статтю присвячено аналізу поняття «професійна компетентність» майбутнього вчителя. Автор доходить висновку про те, що професійну компетентність учителя слід розглядати як освітній феномен, що представляє собою інтегративне багаторівневе особистісне утворення, засноване на позитивних мотивах вибору професії, сукупності системних знань, умінь і навичок, практичного досвіду, що виражаються в теоретичній і практичній готовності й здатності фахівця до ефективного вирішення освітньо-виховних завдань. Професійна компетентність є результатом процесу об'єднання її складових на когнітивному, методологічному, методичному та технологічному рівнях.

Ключові слова: професійна компетентність, зміст поняття компетентність, характеристика професійної компетентності вчителя.

Хама Саїд Кардохі Дара. Профессиональная компетентность будущего учителя как педагогическая категория: анализ понятия

Статья посвящена анализу понятия «профессиональная компетентность» будущего учителя. Автор приходит к выводу о том, что профессиональную компетентность учителя следует рассматривать как образовательный феномен, представляющий собой интегративное многоуровневое личностное образование, основанное на положительных мотивах выбора профессии, совокупности системных знаний, умений и навыков, практического опыта, выражающихся в теоретической и практической готовности и способности специалиста к эффективному решению образовательно-воспитательных задач. Профессиональная компетентность учителя является результатом процесса объединения ее составляющих на когнитивном, методологическом, методическом и технологическом уровнях.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, содержание понятия компетентность, характеристика профессиональной компетентности учителя.

Hama Saeed Kardokhy Dara. Professional Competence of a Would-Be Teacher As a Pedagogical Category: Analysis of the Notion

The article deals with the analysis of the notion of “professional competence” of a would-be teacher. The author comes to the conclusion that the professional competence of a teacher should be viewed upon as an educational phenomenon which represents a multi-level personality-oriented formation based upon the positive motives of the choice of a profession, the combination of knowledge, skills and abilities, the practical experience expressed in the theoretical and practical readiness of a specialist to effectively solve the educational tasks. The professional competence is the result of the

unity of its components on the cognitive, methodological, methodic and technological levels.

Key words: professional competence, content of the notion of competence, characteristics of the professional competence of a teacher.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2012 р.

Прийнято до друку 31.08.2012 р.

УДК 371.13.001.76

О. О. Харченко

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ХОДІ ПРИРОДНИЧО- НАУКОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Нині пріоритетним напрямком державної політики в сучасній освіті є її особистісна орієнтація. У цьому важлива роль відводиться викладачу, який формує майбутній потенціал гуманного суспільства й спроможний до інноваційної професійної діяльності. Тому проблема застосування інноваційних технологій у процесі підготовки майбутніх педагогів є однією з найбільш актуальних у системі сучасної професійної підготовки фахівців, оскільки тісно пов'язана з формуванням у студентів мотивації до навчання, яка впливає на якість засвоєних ними знань та розвиток фахових умінь і навичок, їхню професійну компетентність. Адже професійна педагогічна компетентність сучасного викладача сьогодні неможлива без практичного володіння новими методами навчання та інноваційними технологіями викладання навчального матеріалу, а отже, вимагає від педагогів вищої школи постійного професійного вдосконалення та самоосвіти.

Сьогодні сучасні процеси глобалізації, інформатизації, ускладнення екологічної ситуації у світі зумовлюють необхідність посиленої уваги до природничо-наукової підготовки, яка не лише закладає основи наукових знань, а й формує новий тип гуманістичного мислення, творчий підхід до пізнання природних та соціальних явищ у їхньому взаємозв'язку.

Відповідно, виняткового значення набуває проблема застосування інноваційних педагогічних технологій у природничо-науковій підготовці майбутніх учителів.

Значний внесок у розробку методології й теорії поняття педагогічної технології зробили зарубіжні педагоги – М. Кларк, Ф. Персивал, Г. Веллінгтон, М. Вулман, С. Сполдинг, Д. Фінн, А. Ламсдейн, П. Мітчелл, Р. Томас і вітчизняні науковці: О. Агапова, Ю. Бабанський, В. Беспалько,